

א. האם התוספת הולכת אחר העיקר המותר ואין צריך לעשרה, או לא?

ב. אם תמצא לומר⁽³⁾ לא אזלינן בתר עיקר לומר שתהיה התוספת פטורה ממעשר,

א-ו דקצר שבלים הרבה ולא דשן, ואמדיניהו ועשריניהו [עישורם באומדן]⁽¹⁾ ושוב שתליניהו בקרקע והוסיפה להו, ובזה יש להסתפק שתי ספיקות:⁽²⁾

מירוח בשיבולת, והלא עיקר מירוח הוא החלקת הכרי, וכמו שכתב הרמב"ם מעשר ג יג! ? צריך לומר דשיבולת שנתמרחת בתוך הכרי בטלה אגב כרי, וכמו שכתב הרמב"ם [תרומות יא כו], והרמב"ם גרס "דמרחיניהו", וראה עוד שם; [וראה סוגיית הגמרא בהמשך העמוד "שבולת שמרחה בכרי"].

וכל דברי החזון איש מבוארים בפירושו רבינו גרשום כאן, שכתב: היכי דמי, כגון דאמרחיניהו להני שיבולות עם שאר דגן בכרי, ונגמרו למעשר, ועשריניהו הכרי עם השבולות, והדר שתליניהו להנך שבולות, ואוסיפו להו.

ולפי זה אף בדעת רש"י יש לפרש כדעת רבו, שהרי לא כתב רש"י אלא שלא דשן, והיינו משום שאם דש את התבואה אין הוא יכול לשותלה באופן שלא יהא זרעו כלה, אבל מכל מקום יש לומר שעשה להם מירוח עם שאר דגן.

2. נתבאר על פי רבינו גרשום המבאר, ששתי ספיקות מסתפקת הגמרא, מתחילה על התוספת, ושוב מסתפקת הגמרא על העיקר עצמו; וראה לשון רש"י; וראה הערה 6 אות א מה שנרשם בשם ה"חזון איש" בתמיהתו על הרמב"ם.

3. א. כתב ב"חזון איש" [נדפס קדשים עמוד 310, בחידושים לדף זה]: משמע [ממה שהקדימה הגמרא לספק זה: "אם תמצא לומר" שאין התוספת נמשכת אחר העיקר], דאי יש מקום לומר דהתוספת בתר עיקר גריד, ודאי לא ניקו ונימא, דאין כח בעיקר למשוך התוספת בתריה מפני שהתוספת ביטלה את העיקר; אלא: אם תמצא לומר שאין העיקר מושך את התוספת

1. קיימא לן שאין התבואה מתחייבת במעשר רק משנגמרה מלאכתה, וגמר מלאכת התבואה הוא, לאחר שדש את התבואה וזרה ברוח, ועשה מגרעיני התבואה כרי, והחליקם [והוא נקרא "מירוח"]; ומכל מקום, אף קודם שנגמרה מלאכת התבואה — שעדיין אין היא "חייבת" בתרומות ומעשרות אם תרם או עישר תרומתו תרומה.

ובפשוטו נראה מדברי רש"י, וכפי מה שנקט בשפת אמת בדעתו — שספק הגמרא הוא כשלא מירחן עדיין ולא נתחייבו במעשר, אלא שהוא עישרן קודם המירוח, ומשום שאף קודם מירוח חלה התרומה; והטעם שפירש כן, מתבאר מדברי ה"שפת אמת", שהוא משום שנידון הגמרא הוא כששתל דבר שאין זרעו כלה, והוא עצמו מוסיף והולך, וזה שייך רק בשבולת קודם הדישה הורייה והמירוח.

ומה שאמרו "ואמדיניהו" [דהיינו מעשר במאומד ולא בחישוב מדויק], ביאר ב"שיטה מקובצת": להכי נקט דאמדיניהו, לפי שאי אפשר לעשר שיבולת אלא במאומד; וכן כתב ב"שפת אמת".

אבל הרמב"ם [מעשר ו ה], מפרש, שכבר מירחן והפריש כדין ואחר כך נטען. והקשה עליו השפת אמת, דחטים כי האי גוונא — שכבר נידושו ונתמרחו — הוי זרעו כלה [ואילו הנידון בסוגייתנו הוא כשאין זרעו כלה, כמבואר בהמשך הענין], וראה עוד שם.

וביאר ה"חזון איש" [נדפס קדשים עמוד קנו ד"ה ר"מ] מפרש, שאף הרמב"ם לא נתכוין לומר שדש את השבולת ומירחה, אלא שעשה לה מירוח בעודה שיבולת קודם הדישה, והא דמהני

בין זה לשאר זריעות של חטים ושעורים] שאף על פי שהזרעים כבר נתעשרו, מכל מקום חייבים הגידולים במעשר! (4)

אמר תירץ ליה רבא לאביי:

דבר שזרעו בלה, וכגון חטים ושעורים דעלמא שהזרע כלה בקרקע ומתעכל, בהא **לא מיבעיא לי** שהגידולין הבאים מהם אסורים, וכאשר הוכחת —

אלא כי קמיבעיא לי דבר שאין זרעו בלה, וכגון שבולת ששתלה, שאין העיקר מתעכל, אלא השבולת עצמה הולכת ומוסיפה, **מאי**

ומשום שלא אמרו חכמים שתלך התוספת אחר העיקר אלא לחומרא, וכצד זה בספק הגמרא לענין חדש, ואם כן **תוספת בעי עשורי** [צריך לעשרה] — יש להסתפק:

אותו **עיקר** ששתלו בקרקע **מאי** הוא דינו, האם אף הוא חזר ונתחייב במעשר, או לא!?

אמר תמה **ליה אביי** לרבא שנסתפק לומר שהתוספת הולכת אחר העיקר לפוטרה מן המעשר:

והרי **מאי שנא מכל חיטי ושערי דעלמא** [מה

לעיל ס ט א "חטין שזרען בקרקע עומר מתירן או לא", וברש"י ורבינו גרשום שם, וב"קן אורה" שם, הוכאו דבריהם בהערות שם;]ולפי דבריו יש מקום עיון בהערות ה"חזון איש" וה"שיטה מקובצת" המובאים באות א וב].

ד. **כתב ב"חזון איש"** [נדפס קדשים עמוד קנן]: יש להוכיח דקודם שלישי אין התוספת נגרה אחר העיקר [ובזה ביאר את הטעם שנסתפקה הגמרא לעיל גבי שבולת ששתלה לענין עומר, דוקא בהביאה שלישי], מדבעי רבה בעשרינהו, ולא מבעיא ליה בעקרון קדם שהביאו שלישי והרי הן פטורין שהרי לא הגיעו לעונת המעשרות, ואי אמרת דתוספת בתר עיקר גריר, כולו פטור, אלא ודאי, כל שאינו פרי עדיין ולפיכך הוא פטור, ודאי כי אתוסיף והגיע לעונת המעשרות חייב.

4. בפשוטו, קושיית אביי היא על הספק הראשון של הגמרא, דהיינו: אם הגידולים מותרים מכל העיקר המותר, דלענין זה אכן יש ראייה מכל שאר זריעות של חטים ושעורים; אבל לענין הספק השני — דהיינו על העיקר עצמו — אין מקום להוכיח, שהרי בשאר זריעות לא מצאנו

אבתריה אף אי התוספת לא מבטל את העיקר — אלא הגדל בחיוב חייב הגדל בפטור פטור — אז יש מקום לומר דהתוספת מבטל את העיקר; ובוזה מתיישב מה שהקשיתי [שביעית סימן ח ג], למה לא פירש בגמרא, דמיבעיא ליה אי עיקר מושך אבתריה את התוספת, או דהתוספת מבטל את העיקר כמו בדרך זריעתו.

ב. **כתב ב"שיטה מקובצת"**: והוא הדין דמצי למיבעי בעיא דלעיל דעומר: אם תמצי לומר לא אזלינן בתר עיקר ותוספת בעיא עומר אחר, גוף העיקר מאי; אלא משום דאי אפשר, דאם הגידולים אסורים גם העיקר אסור, לפי שאין ידוע מהו העיקר, [כלומר, אין נפקא מינה אם העיקר אסור משום חדש, כי בלאו הכי אי אפשר לאוכלו, כי מעורב הוא בתוספת האסורה].

ג. **חידוש יש בלשון רבינו גרשום**, שכתב: מי צריך לעשר נמי על העיקר הואיל ושתלן, דאמרינן ביטלן לגבי ארעא וצריך לעשר עליהן, או דילמא הא עישר על העיקר; ומבואר, שאין הספק אם התוספת מבטלת את העיקר, אלא העיקר עצמו שמא הוא חוזר ומתחייב, ומשמע אפילו לא הוסיף כלום; וראה את ספק הגמרא

דין התוספת ומה דין העיקר עצמו.

ומקשינן: תפשוט ליה מהא דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן:

ליטרא בצל שתיקנו והוציאו מידי טבל, וחזר זורעו והוסיף, הרי זה הבצל מתעשר לפי כולו [נוטל מעשר כנגד העיקר והתוספת גם יחד], שהכל חייב במעשר — (5)

הרי למדנו שהן העיקר והן התוספת חייבים במעשר, ונפשט ספיקו של רבא!?

ומשנינן: התם גבי בצל היינו זריעתו, כלומר, דרכן ליזרע; אבל הכא גבי שיבולת לאו היינו זריעתו כלומר, אין דרך לזרוע שיבולת לפני הדישה והזרייה. (6)

הנזרע בעציץ שאינו נקוב, הרי הוא פטור מתרומות ומעשרות מן התורה וחייב מדרבנן.

היות ואין הנזרע בעציץ שאינו נקוב חייב בתרומות ומעשרות מדאורייתא, אי אפשר לתרום מן הנזרע בעציץ שאינו נקוב על הנזרע בשדה או על הנזרע בעציץ נקוב, שהרי ביחס לדין תורה הרי זה תורם מן הפטור במעשר על החייב במעשר, ואין זו תרומה.

אמר ליה רבי חנינא בר מניומי לאביי:

עציץ שאינו נקוב מעציץ לא נקוב, מהו [מפרש לה ואזיל]?

הבין אביי את כוונת השאלה, האם אפשר לתרום מן הנזרע בעציץ שאינו נקוב על הנזרע בעציץ שאינו נקוב, ולפיכך תמה אביי על שאלתו של רבי חנינא בר מניומי:

אי לא נקוב, אם מעציץ שאינו נקוב הוא תורם על הנזרע בעציץ שאינו נקוב — הא לא נקוב, כלומר, הרי פשיטא שאין בכך חסרון, שהרי מדרבנן תורם הוא מן החיוב

מדבריהם הואיל והוסיפו, או אין חייבין, שהרי הזרע שעדיין הוא קיים ולא אבד מעושר הוא; וזה הוא הספק שבסוגייתנו.

וכתב על זה בחזון איש [נדפס קדשים עמוד קנו ד"ה וכו' רבינו]: וכתב רבינו דהספק הוא רק אי חייבים מדבריהם, וצריך עיון: אלמה לא מחייב מן התורה; [וכן תמה ב"אר שמח" שם, ולא יישב]!?

למה לא כתב רבנו דיש ספק דהתוספת חייב והעיקר פטור, ומלשון רבנו שכולו בחד ספק, מותר לעשר מיניה וביה, אבל בגמרא תרתי מבעיא ליה: אם תוספת בעי עשורי, ואם עיקר בעי עשורי.

והא דלא פסק הרמב"ם דתוספת בעי עשורי ככללא ד"אם תמצי לומר פשיטותא היא"; דהכא

שהעיקר עצמו אינו צריך מעשר, שהרי זרעו כלה ואין אנו הנים כלל על העיקר; ועל פי זה נתבאר בפנים.

אלא שלשון רבינו גרושם הוא: מאי שנא מכל חיטי ושערי דעלמא, דכל חיטי ושערי דעלמא דאדם זרע מעושרין הן קודם שזרען, וכשגדילין מתעשרין לפי כולן התוספת והעיקר.

5. כתב רש"י: להכי נקט "ליטרא", שיודע שיעור מה ששתל שהיה מעושר, דאפילו הכי צריך לעשר אף הליטרא.

6. כתב הרמב"ם [מעשר ו ה]: זרעונים שהביאו שליש ומרחן ועשרן ואחר כך זרען, והוסיפו, ואין זרעם כלה; הרי זה ספק, אם חייבין במעשר

על החיוב, ומן התורה מן הפטור על הפטור, ומה חסרון יש בכך?!

הוסיף אביי ואמר לו: **דלמא חזר וניקבו קא אמרת**, כלומר, שמא פירוש דבריך הם כך: עציץ שאינו נקוב וחזר ונקבו, מהו לתרום עליו מן הלא נקוב; והיינו:

אם לאחר שצמחו החטים בעציץ, חזר וניקב את העציץ והוסיפו החטים לאחר הנקיבה, בזה הוא שנסתפק לך: אם יכול הוא לתרום על חטים אלו מיניה וביה, מאחר שיש במה שהוא תורם גם מן העיקר שצמח קודם נקיבה; ויסוד שאלתך היא: אם תמצי לומר, שהתוספת שביסודה חייבת היא בתרומה מן התורה אינה הולכת אחר העיקר, והיא ודאי חייבת בתרומה; (7) אם כן נסתפק לך:

שמא הולכים אחר התוספת לחייב אף את העיקר בתרומה מן התורה, וכל החיטה כולה חייבת; או שמא: מה שגדל קודם הנקיבה אינו הולך אחר התוספת שצמחה לאחר הנקיבה, ועומדת היא בפטורה [מדאורייתא] כשהיתה, ואם כן אינו יכול לתרום ממה

שכבר צמח קודם הנקיבה על התוספת, שהרי זה ביחס לדין תורה כתורם מן הפטור על החיוב, וממילא אינו יכול לתרום מיניה וביה, שהרי יש במה שהוא תורם מן הפטור על החיוב. (8)

ומכל מקום אין מקום לשאלתך, ואף על פי שהרי כעין זה ממש נסתפקנו לעיל גבי חטים שעישרם וחזר ושתלינהו "עיקר מאי", אין הנידון דומה לראיה, ובאופן ששאלת אין ספק שהעיקר נתחייב אף הוא על ידי הנקיבה, ומשום **דהכא** גבי עציץ שניקב **חדא זריעה היא**, שהרי **איחבורי הוא דקא מיחברא ועולה** —

כלומר, משעת הזריעה [כשהיה עדיין העציץ בלתי נקוב] ועד שעת הנקיבה, הכל חשוב כזריעה אחת, שהרי מתחברים שרשי החיטים לקרקע על ידי הנקיבה, ונמצא אף מה שכבר צמח תחילה כאילו נזרע בעציץ נקוב, ונתחייב בתרומה מן התורה. (9)

אבל **התם** — בספק שנסתפקנו לעיל — **שתי זריעות נינהו**, שהרי קצר ושוב שתל.

הרבה.

9. נתבאר על פי לשון ה"שיטה מקובצת", שכתב: כלומר, הא נמי לא מבעי לך! דלא דמיא לדרבא, דהתם גבי עציץ, משעת זריעה עד שעת נקיבה דמיא כחדא זריעה, וחבורי הוא דמחברי שרשין בקרקע לאחר נקיבה, הלכך הוא ועיקר כהדדי נינהו ומיחייבי תרוייהו, דחדא זריעה הוא.

וב"חק נתן" הגיה בדברי הגמרא: "דלמא חזר ונקבו קא אמרת? אמר ליה: אין; אמר ליה: היינו דרבא! אמר ליה: הכא חדא זריעה. ולפי גירסא זו לא נפשט הספק.

כבר קאים בתיקו בעיא דרבי שמעון בן פזי [לגבי חדש, והוא הדין לגבי מעשר], ועל כרחך האי "אם תמצי לומר" לאו פשיטותא היא.

7. וכדלעיל "אם תמצי לומר לא אזלינן בתר עיקר ותוספת בעי עשורי".

8. **תמהו התוספות**: הרי הכל מעורב לגמרי, הן מה שגדל קודם הנקיבה והן מה שגדל לאחר הנקיבה, ואם כן למה לא יעשר מיניה וביה, והרי בכל חלק שיתרום יש מזה ומזה!?

וכתבו: ושמא אפשר להיות שהעיקר לא הוסיף לאחר נקיבה, ומלמעלה הוסיף ענפים

נתחייבה בתרומות ומעשרות, ושתלה, וקרא עליה שם תרומה במחובר לקרקע, מהו שיחול עליה שם זה?
וצדדי הספק הם:

האם נאמר: כיון שמרחה הרי איטבלה ליה [כבר נעשית טבל לחייבה בתרומה], ואם כן כי קרא עליה שם תרומה ואפילו במחובר

שנינו במשנה בתרומות א ה: אין תורמין ... ולא מן התלוש על המחובר, ולא מהמחובר על התלוש [ואף לא מן המחובר על המחובר] ... ואם תרמו אין תרומתן תרומה.⁽¹⁰⁾

בעי רבי אבהו:

שבולת שמרחה בכרי⁽¹¹⁾ ועל ידי זה

וביאר הריטב"א שם את שיטת רש"י: ד"דגנך" היינו שבא לכלל דיגון [כלומר, ראוי להיות מתמרח בכרין] דהיינו תלוש, וכן לשון רבינו ז"ל דקאמר "דגנך, מידי דמידגן", לא אמר ז"ל דאידיגן אלא דמידגן; [ומיהו לשון רש"י בפסחים לג א ד"ה שהיתה לו שעת הכושר, הוא: "כל זמן חיבורו לא היה ראוי לחול שם תרומה עליו, ד"ראשית דגנך" כתיב, משנדגן, ודיגון לשון אסיפה והעמדת כרי הוא; וברש"י מעילה יח ב ד"ה ובתלוש מן הקרקע "תרומה אינה נוהגת אלא בתלוש דכתיב "ראשית דגנך", היינו דאידיגן].

ובכתבים המיוחסים להגרי"ז כאן כתבו משמו: ביאור דברי רש"י, דמחובר הוא לא נגמרה מלאכתו" חסרון דמפקיע ליה לגמרי מתרומות ומעשרות, ולא רק שאינו חייב, דפסול מחובר משוה ליה לתרומה כלא נגמרה למעשר, וזה לעיכובא דלא חל הפרשה; ואין כוונת רש"י לפסול מטעם חסרון מירוח, אלא דחסרון זה הוא שאינו בר חיובא למעשר, דעדיין אינה תבואה, ולכך לא חיילא לגמרי הפרשה.

11. ראה מה שנתבאר בהערה 2 בשם רבינו גרשום וה"חזון איש", ולכאורה צריך לבאר כאן כפי שנתבאר שם; וראה "דבר אברהם" חלק א סימן כח בהגה"ה בד"ה וחד מגדולי.

10. משנה זו הובאה בקדושין סב א, וכתב שם רש"י בטעם מחובר: מחובר אינו חייב בתרומה, ד"ראשית דגנך [תירושך ויצהרך תתן לו] כתיב, מידי דמידגן שנאסף בכרי, הלכך לא חל שם תרומה על התלוש, שהופרש עליו וטבל הוא ביד כהן, ויכול לתרום עליה ממקום אחר, וכולה חולין, והמחובר שהופרש עליו לא נתקן, ולכשיתלוש צריך לתרום.

ובתוספות הקשו עליו: אם כן לדבריו בתלוש נמי קודם שנתמרח לא הוי תרומה שהרי לא מידגן, וליתא, דהא אמר "מעשר ראשון שהקדימו [לתרומה] בשבלים [שהוא קודם המירוח] פטור מתרומה גדולה, דמשמע דמהני [חל המעשר]; ועוד קשה, מההיא דאמר: התורם מדבר שנגמר מלאכתו דהיינו אחר מירוח על דבר שלא נגמרה מלאכתו, והיינו קודם מירוח תרומתו תרומה!?

לכן נראה לר"י: הא דמחובר פטור נפקא לן מדכתיב "והרמותם ממנו תרומת ה'", דדריש בספרי "ממנו, ולא מן המחובר", דהא קרא בתלוש מיירי; ועל כרחך אתא למימר "ממנו" אפילו בדיעבד נמי אסור, דאי משום לכתחילה אתא, תיפוק לי משום דכתיב "דגנך" ומחובר לאו מידגן הוא, אלא שמע מינה, דפסול אפילו בדיעבד במחובר; וההיא דמעשר שהקדימו בשבלין דמהני בדיעבד, מיירי בתלוש וקודם מירוח.

קדשה לה. (12)

אמרי ליה תמהו רבנן לאבוי:

או דילמא: כיון דשתלה פקע לה טיבלא
מיניה [פקע שם טבל ממנה]. (13)

אם כן — כפי שצידדת לומר דתרומה חל
עליה בעודה מחוברת — מצינו תרומה

הרי שנינו — בתרומות ט, ד, הובא בנדרים ס א
— "הטבל גידוליו מותרין, בדבר שזרעו כלה,
אבל דבר שאין זרעו כלה גידולי גידולים
אסורין", [היינו: טבל שהוקבע למעשר וכגון
שנתמרח בכרי שאסור לאכול ממנו עראי, וזרעו,
ואין זרעו כלה, הרי גידוליו אסור לאכול מהם
עראי, אף על פי שמצד עצמם כיון שלא נתמרחו
היה מותר לאכול מהם עראי; הרי מבואר שלא
פקע טיבלו ממנו, אלא אפילו גידוליו כמותו],
וכן לעיל פשיטא ליה דבעי עישורי לתוספת
[ראה "יד בנימין" ו"שלמי יוסף" על ראייה זו]

— אלא כלומר: פקע טיבלא מינה, דהויא לה
כאילו לא טבלה בתלוש, וקרינא ביה "ממנו"
ולא מן המחובר; וכן ביאר בכתבים המיוחסים
לגרי"ז שספק הגמרא הוא, שמא כיון ששתלה
הוי ליה מחובר, ודלא כהסברות שנתבארו לעיל
הערה 11 משמו, בביאור סברת הגמרא שאין
בשכולת זו חסרון "מחובר", ראה שם.

ואולם ראה בדבר אברהם סימן כח אות ג
בהג"ה ד"ה וזה, שהוכיח מדברי הר"ש תרומות
ט ז ד"פקע טיבלא מינה" היינו כפשוטו, ואף
באכילה היא מותרת [ראה היטב בר"ש שם];
ולפי זה כתב ב"דבר אברהם" שם, דלפי צד זה
של הגמרא, גידוליו אסורים מדרבנן, אבל
מדאורייתא פקע טיבלא מינה.

ולשון הרמב"ם — תרומות יא כו — בצד
זה של הגמרא הוא: "הואיל וזרעה, שמא פרח
הטבל ממנה ונעשית כפירות שלא נגמרו",
[ולשון זה נוטה כפירוש רש"י בפסול מחובר,
וספק הגמרא הוא שמא עדיין דין מחובר להם,
והיינו שהם כפירות שלא נגמרו].

12. בביאור הסברא שבאופן זה מצדדת הגמרא
שחל שם תרומה על המחובר, כתבו משם
הגרי"ז על פי המבואר משמו — לעיל בהערה
9 — בדעת רש"י; דלפי זה ניחא, דאף על פי
ששתלה מכל מקום איכא למיבעי, מכיון שמרחה
טבלה לה וכבר נגמרה התבואה למעשרות, שוב
לא איכפת לנו כלל במה שנעשה מחובר, כיון
דחסרון של גמר תבואה ליכא.

ולדעת התוספות הפוסלים מחובר משום
שנאמר "ממנו", כתבו משמו, דצריך לומר, דגם
להתוספות אין זה חסרון בהפרשה גרידא, אלא
דחסר החיוב של תרומות ומעשרות במחובר,
דמחובר אין לו דין תרומות ומעשרות, אלא דאין
זה חסרון דלא הוי התבואה גמורה למעשר וכמו
שפירש רש"י, אלא שהוא חסרון דמחובר אינו
מחוייב בתרומות ומעשרות מגזירת הכתוב
ד"ממנו", ואם כן אתי שפיר הא דמיבעי ליה
הכא, דכיון דכאן כבר נגמרה וטבלה וכבר חל
החיוב דתרומות ומעשרות, שוב לא פקע במה
שהוא מחובר. [וראה עוד ב"שלמי יוסף" סימן
קא אות ב].

13. פשטות לשון הגמרא משמע, שצד הספק
הוא, שמא מאחר ששתלה פקע טיבלא ממנה,
ואין שייך להחיל עליה שם תרומה, [וב"דבר
אברהם" חלק א סימן כח אות ג בהגה"ה ד"ה
עפ"יז, דן: אם פקע טיבלא רק בשעה שהיא
מחוברת לקרקע, או אף לכשתלשה, ראה שם מה
שכתב ליישב בזה, למה לא נסתפקה הגמרא
לענין אכילה; וראה עוד בזה ב"אור שמח"
מעשר ו ד].

אבל ב"שיטה מקובצת" פירש לא כן: לא
להתירה באכילה שהרי גידולים טבל [פירוש:

בעודה מחוברת] הרי בטלה דעתו אצל כל אדם, ואינו חייב עליה מיתה וחומש; וזו היא ששנינו "לא מצינו – אכילת – תרומה במחובר לקרקע"; ולעולם תרומה עצמה יש לומר דמשכחת לה במחובר באופן שנתבאר.⁽¹⁴⁾

ומקשינן עלה: ומאי שנא – גחנית ואכילת תרומה במחובר שאין חייבים עליה משום שבטלה דעתו אצל כל אדם – מדכתב אפינקא דאילפא [מההלכה שהיתה כתובה על פנקסו של אילפא]:

נבלת עוף טהור אינה מטמאת במגע או במשא כשאר נבלות, אלא בבית הבליעה בלבד, דהיינו: אם אכל נבלת עוף טהור הרי הוא טמא, וטעון כיבוס בגדים, ולשון הגמרא בכל מקום הוא "מטמא בגדים אבית הבליעה".

ביצי נבלת העוף הטהור, שמת תוך כדי

במחובר לקרקע, והרי תנן "לא מצינו תרומה במחובר לקרקע".⁽¹⁴⁾

אמר [ליה] [להו] אביי:

לעולם יש לומר דבאופן זה שאמרנו, יש תרומה במחובר לקרקע, וכי תניא היא, לענין איחויבי מיתה וחומש [שחייב זר האוכל תרומה, דהיינו מיתה כשאכל במזיד, וחומש כשאכל בשוגג] –

כלומר, כוונת המשנה היא שלא נמצא מי שיתחייב מיתה וחומש על אכילת תרומה מחוברת, ומשום דאפילו באופן זה שחל עליה תרומה, אין שייך שיתחייב עליה מיתה ומשום:

דאי תליש ליה ואכיל [אם יתלשנה תחילה וכך יאכלנה], הרי תלוש הוא, ואין זו אכילת תרומה מחוברת –

ואי גחין ואכיל [ואם יגחין ואכל מן התרומה

14. האחרונים נתלבטו בזה, כי לא מצינו משנה בנוסח שמביאה הגמרא; וראה בזה ב"קרבן אורה" ועוד אחרונים; וב"חזון איש" מעילה [לח ב], כתב להגיה "ותניא", וברייתא בנוסח זה היתה שנויה בידם, וכמה ברייתות יש שזכרו בגמרא, ואינם בתוספתא שלפנינו; וראה עוד שם.

15. ב"מנחת חינוך" מצוה רפ אות לח, נקט בפשיטות שגדר דין זה הוא משום "דלא קאכיל להו דרך הנאתן" [ראה פסחים כד ב, בדין זה בכל שאר איסורים שבתורה], ולפי זה באותם איסורים שחייב עליהם אפילו שלא כדרך הנאה [כגון ערלה וכלאי הכרם, כמבואר בפסחים שם], יהיה הדין שאפילו אם גחין ואכיל, הרי זה חייב.

ואולם במצוה רפא אות ז ד"ה אחר שכתבתי, כתב שזכר מה שראה ב"נודע ביהודה" [או"ח תניינא סימן קטן] מבין המחבר, דהמבואר כאן אינו מדין "שלא כדרך הנאה" שבכל הש"ס, אלא דין אחר הוא, דבטלה דעתו אצל כל אדם שאין דרך בני אדם בכך, וכן הוא לשון הרמב"ם בסוף פרק יא מתרומות, וגם רש"י מפרש דלא מיחשב אכילה, וזה גרע טפי משלא כדרך אכילה, דבטלה דעתו אצל כל אדם ללקוט בפיו דבר מאכל מן המחובר; ולפי זה כתב ב"מנחת חינוך" שם, דהוא הדין בערלה וכלאי הכרם יהיה פטור באופן זה, ונשאר בצ"ע; וראה עוד בענין זה ב"אמרי בינה" או"ח סימן יז ד"ה ומלבר.

אמר רבי טובי בר קיסנא אמר שמואל:

חזורע כלאים בעציץ שאינו נקוב, אסור מדרבנן, שהחמירו על עציץ שאינו נקוב כמו בעציץ נקוב שמן התורה חזורע בו חייב.

אמר תמה אביי:

בשלמא אי אשמעינן שמואל דלוקה מכת מדרות מדרבנן, הרי שפיר יש חידוש בדבריו.

אלא "אסור" מאי קא משמע לן? ! דמדרבנן הויא זריעה, והרי כבר תנינא:

תרם מהנזרע בעציץ שאינו נקוב על הנזרע בעציץ הנקוב, הרי זו תרומה, ומשום שביחס לדין דרבנן שחייבו לתרום אף מעציץ שאינו נקוב, הרי זה מחיוב על החיוב, ומכל מקום יחזור ויתרום, שהרי ביחס לדין תורה שאין הנזרע בעציץ נקוב, חייב, הרי זה כתורם מן הפטור על החיוב

—

ועל כל פנים למדנו שהנזרע בעציץ שאינו נקוב חייב בתרומה דרבנן, שאם לא כן אם תרם מעציץ שאינו נקוב על הנקוב לא עשה

הטלתם, והיו מקצתן של הביצים בחוץ [מחוץ לגוף הנבילה] ומקצתן עדיין בפנים שלא נגמרה הטלתם, כך הוא דינם לענין טומאה:

אם הכניס פיו למעי העוף ואכל את הביצים מבפנים, הרי דינם כנבלת העוף עצמה, ומטמאין בגדים אבית הבליעה.

ואם אכלם מבחוץ, (16) אין מטמאין בגדים אבית הבליעה.

הרי למדנו שאף המכניס פיו למעי העוף ואכל, חשובה אכילתו אכילה, ואין אומרים "בטלה דעתו אצל כל אדם"; ומאי שנא הגוחן ואוכל תרומה במחובר לקרקע, שאתה אומר "בטלה דעתו אצל כל אדם" ואין אכילתו חשובה לחייבו עליה מיתה וחומש. (17)

ומשינינן: תלוש מן הקרקע ואף שהוא במעי העוף, עבידי אינשי דאכלי הכי [יש האוכלים כך] —

אבל במחובר לקרקע לא עבידי אינשי דאכלי הכי [אין דרך אנשים לאוכלו כך] ולפיכך אינו חייב מיתה וחומש על אכילה זו.

16. ו"קהלות יעקב" טהרות סימן מג], דנו בגדר טומאת בגדים בבית הבליעה כנבלת עוף טהור, אם הוא משום ש"אכילה" מטמאתו, או שביסודו הוא דין טומאת מגע, אלא שאין מקום הטומאה אלא בבית הבליעה.

ובפשוטו מוכח מסוגיא זו שהוא משום שם "אכילה", שאם לא כן אין שייך לדמות אכילת נבלת עוף טהור לאכילת תרומה, ועמד בזה ה"חזון איש" בתחילת מסכת זבים; וב"קהלות

16. ראה ברש"י ובתוספות בענין ביצים שהיו כנבילה ותלש אותם ואכלם בחוץ; וראה עוד בשם רבינו תם גירסא אחרת בגמרא, וראה עוד ברמב"ם הלכות שאר אבות הטומאות ג ז.

17. האחרונים [ראה "מנחת חינוך" מצוה קסא, "אתון דאורייתא" כלל א, "חידושי רבינו חיים הלוי" הלכות שאר אבות הטומאות פרק ג, "חזון איש" סוף זבים ותחילת טהרות

כלום, ואינה תרומה; ואם כן הוא הדין שמדרבנן אסור לזרוע בעצין שאינו נקוב.

מתניתין:

חמשת מיני הדגן שהם: החיטין והשעורין והכוסמין והשיבולת שועל והשיפון, הרי אלו חייבין בחלה אם גלגל עיסה מהם, ומצטרפין זה עם זה כשגלגל אותם כאחד להשלים את השיעור המחייב בחלה [חמשת רבעים קמח, ועוד¹⁸], ויתבאר יותר בגמרא.

ואסורין — חמשת מיני דגן אלו — בחדש מלאוכלם מלפני העומר — ⁽¹⁸⁾

ומלקצור אותם מלפני הפסח, שכך אמרה תורה: "והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן" הרי שהעומר הוא ראשית קציר; ואולם משקצר את העומר לבילי יום שני של

פסח הותר הקציר, וזו היא ששינו "ומלקצור מלפני הפסח", שהרי ביום טוב ראשון של פסח אסורה הקצירה משום יום טוב, ולאחריו מותרת הקצירה, שמיד עם חשיכה היו קוצרים.⁽¹⁹⁾

ומפרשת המשנה באיזה שלב של גידול התבואה — העומר מתיר אף את גידוליה שיבואו לאחר העומר:

אם השרישו קודם לעומר, הרי העומר מתירן.

ואם לאו — שלא השרישו קודם לעומר — הרי הגידולים אסורין עד שיבוא העומר הבא ויתירם.⁽²⁰⁾

גמרא:

שינו במשנה: החיטין והשעורין והכוסמין

יעקב" טהרות סימן מד, כתב ליישב, דאם כי ביסודה טומאת מגע היא [וכאשר יש ראיות לזה], על כל פנים, תנאי הוא שאינו מטמא אלא כשבא לבית הבליעה דרך אכילה, ראה שם.

18. הגירסא שלפנינו — כאן, ובחלה א א — היא: "ואסורין בחדש מלפני הפסח ולקצור לפני העומר", אלא שכולם הגיהו בהיפך, ראה "שיטה מקובצת", ובהגהות הב"ח בעמוד ב, ועל הגליון בשם רש"ק, וכן הגיה ב"שנות אליהו" בחלה שם; [וראה בירושלמי חלה א א: ואסורין בחדש מלפני הפסח: אית תניי תני מלפני הפסח, ואית תניי תני מלפני העומר, וראה בבאור הגר"א שם].

19. נתבאר על פי רש"י תוספות ורבינו גרשום בעמוד ב.

20. א. פשטות כוונת המשנה היא לענין היתר אכילת החדש, וראה לעיל סט א שהובאה משנה זו, ופשטות כוונת הגמרא היא לענין היתר אכילה —

אלא שמדברי הרמב"ם בפירוש המשניות נראה, שהוא מפרש את עיקר כוונת המשנה לענין קצירה, שכך כתב: לפיכך אין מותר לקצור שום דבר מחמשת המינים קודם קצירת העומר, והוא ענין מה שאמר: השרישו מותר לקצור אותו אחר קצירת העומר, ומה שהוא גרגרים המפורזים בארץ בשעת קצירת העומר, ונקצר, ואותן הגרגרים לא השרישו, אינן מותרין לקצור אותן עד שקוצרים העומר מהשנה הבאה; ודומה לזה מבואר ברע"ב. [והרמב"ם בפרק ז מתמידין ומוספין הביא דין זה לענין קצירה, ראה לשונו שם; ובפרק י ממאכלות אסורות הביא דין זה

והשיבולת שועל והשיפון הרי אלו חייבין בחלה, ומצטרפין זה עם זה:

שנינו במשנה בחלה ד א:

שתי נשים שעשו שני קבים [שתי עיסות מקב קמח לכל עיסה, ונמצאת כל עיסה כשלעצמה פטורה מן החלה, שהרי אין בה שיעור חיוב, שהוא חמשת רבעי קב קמח ועוד] ונגעו [העיסות] זה בזה, אפילו הם ממין אחד, פטורין [ומשום שסופם ליחלק]; ובומן שהן של אשה אחת, [אם] מין במינו [הם] חייב [בחלה], ושלא במינו, פטור; איזה הוא מין במינו: החטים אינן מצטרפות עם הכל [עם שאר מיני הדגן] אלא עם הכוסמין; השעורים מצטרפות עם הכל, חוץ מן החטים; [ואילו שאר המינים אין מצטרפין זה עם זה]; רבי יוחנן בן נורי [חולק על תנא

קמא בדין צירוף שאר המינים] אומר: שאר המינים מצטרפין זה עם זה.

ונחלקו הראשונים בביאור משנה זו:

דעת רוב הראשונים – והוא על פי הירושלמי – שהמבואר במשנתנו על כל המינים "ומצטרפין זה עם זה", ודין המשנה בחלה, שני ענינים הם:

משנתנו [וכן המשנה בחלה א א שהיא כמשנתנו], עוסקת בצירוף קמחים לעיסה אחת, ולענין זה אכן כל המינים מצטרפין זה עם זה, וכפשוטו לשון המשנה; ואילו המשנה בחלה בפרק ד עוסקת בצירוף עיסות הנושכות זו בזו, ולענין זה אין כל המינים מצטרפים, אלא באופן שנתבאר שם.

לענין אכילה; ויתבאר עוד מזה בהערות שעל סוגיית הגמרא בסוף עמוד ב].

ב. כבר נתבאר בהערה לעיל סט ב, שדין זה אפשר לבארו בשני אופנים:

האחד: "דגזירת הכתוב, שהגידולין שגדלו משורש המותר, כיון דהשורש מותר כל הגידולין מותרים", כלשון ה"מנחת חינוך" [מצוה שב ב ד"ה ובעיקר; וראה שם שכתב לפי זה, דלאו דוקא אם היתה השרשה קודם לעומר, אלא הוא הדין אם היתה השרשה בהיתר מטעם אחר, וכגון שהיתה ההשרשה ביד גוי, והוסיפה התבואה גידולין ביד ישראל, יהיו הגידולים מותרים, דגבי חדש גילתה התורה שהגידולים הולכים אחר ההשרשה המותרת, והשיג בזה על "המקנה" שכתב לא כן, ראה שם באריכות].

השני: כל תבואה השייכת לתקופה שלפני העומר היא ניתרת בעומר של שנה זו, וקבעה תורה שלפי זמן ההשרשה אנו קובעים אם כולה

שייכת לשנה שלפני העומר והותרה על ידו, או לשנה שלאחריו; והרי זה כמו שמצינו לענין כמה וכמה דינים שיש שלב מסויים בגידול התבואה הקובע אם התבואה כולה שייכת לשנה זו או שלאחריה; ומצאנו גם במקום אחר שההשרשה היא הקובעת, ראה ראש השנה יג ב "תנן התם – שביעית ב ז – האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר [לענין מעשר שני או ענין ומותרין בשביעית, ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה; אמר רבה: אמור רבנן, אילן בתר חנטה, תבואה וזיתים בתר שלישי, ירק בתר לקיטה ... [אורז ודוחן פרגין ושומשמין] מתוך שעשוין פרכין פרכין, אזלי רבנן בתר השרשה"; וכן הוא ממש הגדר לענין עומר. [ואפשר, שלזה נתכוין בהגהות הר צבי, הובאו דבריו בהערות על ה"מנחת חינוך" הנדמ"ח]; ויתבאר עוד מזה בהערות על הסוגיא בגמרא.

אלא מחמשת מיני דגן.

ודנה הגמרא: **וחתם גופה במצה** עצמה **מנלן** שאינה כשירה אלא מחמשת מיני דגן, ולא מאורז ודוחן?

אמר פירש ריש לקיש, **וכן תנא דבי רבי ישמעאל**, **וכן תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב**:

אמר קרא [שם]: **"לא תאכל עליו חמין, שבעת ימים תאכל עליו מצות, לחם עוני"**. מלמד הכתוב כי רק **דברים הבאים לידי חימוץ**, מחמשת מיני דגן, שמקיים אני בהם **"לא תאכל עליו חמין"**, **אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח**, ומקיים אני בהם **"שבעת ימים תאכל עליו מצות"** —

יצאו אלו, אורז ודוחן, **שאינ באין לידי חימוץ**, **אלא לידי סירחון**, ואין אני מקיים בהם **"לא תאכל עליו חמין"**, ולכן, אף איני מקיים בהם **"שבעת ימים תאכל עליו מצות"**.

שנינו במשנה: **ומצטרפין זה עם זה**:

תנא בכרייתא: **התבואה** [גרעיני תבואה קודם הטחינה] **וחקמחים** **והבציקות מצטרפין זה עם זה**.

ודנה הגמרא: **למאי הלכתא?** לאיזה ענין ודין מצטרפים שלשה דברים אלו?

אמר **רב כהנא**: **לענין חדש**, לומר שאם אכל כזית מכולם כאחד קודם לעומר, הרי הוא לוקה משום **"ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה"**, עד הביאכם את קרבן

אך דעת רש"י היא: הכל ענין אחד, ומה ששינו במשנתנו **"ומצטרפין זה עם זה"** היינו דוקא באופן שנתבאר במשנה בחלה.

תנא בכרייתא לפרש את המשנה בחלה פרק ד:

כוסמין אף **מין חיטים** הם (21) מלבד שהם מין שעורים, ולכן הם מצטרפין הן עם השעורים והן עם החיטים; **שיבולת שועל ושיפון מין שעורין** הם בלבד, ולכן מצטרפים הם עם השעורים בלבד.

ועוד מפרשת הכרייתא: **כוסמין**:

ב-ע **היינו גולבא**; **שיפון**: היינו **דישרא**; **שיבולת שועל**: היינו **שבולי תעלא**.

כאן שבה הגמרא לפרש את משנתנו:

הרי משמע, כי רק **הני** [חמשה מינים אלו] **אין**, אכן הם חייבים בחלה, אבל **אורז ודוחן** — **לא**.

מנא הני מילי שאין הם חייבים בחלה?

אמר פירש ריש לקיש: **אתיא "לחם לחם" ממצה**: **כתיב הכא** גבי חלה [במדבר טו יט]: **"והיה כאכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה"**. ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" —

וכתיב חתם גבי מצה [דברים טז ג] **"שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני"** —

וילפינן: מה מצה, אינה כשירה אלא מחמשת מיני דגן, אף חלה אין צריך להרים

21. נתבאר על פי התוספות.